

Nyitott szemmel, mint a bogarak

Zoltán kisfiú volt még, mikor egyik születésnapjára a *Hasbeszélők kézikönyvét* kérte ajándékba, akaratlanul is rendelkezve egész további sorsáról. Akkoriban még fel sem merült, hogy hasbeszéléssel fogja keresni a kenyerét – dolgozni egyáltalán nem szeretett volna –, tény azonban, hogy a csináld-magad kézikönyvből szorgalmasan tanult. Szerencsére szülei voltak annyira felvilágosultak, hogy ne vegyék zokon, ha fiúk babával játszik. Apja szívesen meg is nézte rögtönzött előadásait, és megvédte, mikor az anya azon háborgott, hogy: „Rendes ember nem csinál ilyesmit a saját otthonában!” Mamuska szerint a hasbeszélésben volt valami nyugtalanítóan illetlen, amit nem tudott elfogadni. Ugyanakkor mindhárman világosan látták, hogy Zoltán és anyja egymásnak lettek kitalálva, valójában ők a tökéletes pár: életükben az apa a véletlen intermezzo. Anya és fia szerették a dátumokat, betéve tudták a jeles napokat, családi ünnepeket, míg apuska azzal vagánykodott, hogy még a május elsejét – nem mellékesen: saját születésnapját – sem képes megjegyezni. A sors furcsa iróniája, hogy éppen egy május elseji napon csúszott meg a tömbházuk lépcsőjén, úgy összetörte magát, hogy soha nem épült fel. Zoltánnak az volt a benyomása, hogy a sajnálatos esemény évfordulóján fia megmagyarázhatatlan módon a szokottnál nyugtalanabb – ezt azonban nehéz lett volna bizonyítani.

Mindhárman érezték, hogy mamuska és fia egymásnak lettek kitalálva, már úgy érteve, hogy lelki társak, s így természetesnek vették, hogy apuska előbb-utóbb magukra hagyja őket, mégis nehezen viselték a változást. Zoltán már a baleset előtt is gyakran próbálta utánozni apuska hangját, több-kevesebb sikerrel, és bár az ilyesmit az apa sem tartotta igazán ildomosnak, büszke volt arra, hogy fia őt választotta gyakorlatainak eszközéül. Anyja legtöbbször az égnek fordította a tekintetét, és néha még a két kezét is a magasba emelte:

– Te fiam, hát gondolod, hogy be tudsz engem csapni? – kérdezte, de igazság szerint irigykedett. Őt még soha senki nem utánozta.

A temetésen kart karba öltve szipogtak. Mamuska mit nem adott volna azért, hogy még egyszer, utoljára meghallja férje hangját – vagy legalább annak Zoltántól származó kappan-mását, amely, attól félt, a tragédiával szintén elveszett. Ehelyett egy adott pillanatban mély, dörgő gyomorkorgás harsant föl a koporsóból. A mama vállon markolta és maga elé penderítette Zoltánt, könnyei között vészjóslóan sziszegett. Fia rémült bizonykodása valamennyire mégis meggyőzte, Zoltán ugyanis váltig tagadta, hogy a morajlás tőle származott volna. Apuska életében kétségtelenül hajlamos volt a legkevésbé helyénvaló pillanatokban korogni: korgott színházban és hangversenyeken, szerelmes enyelgések és gyerme-

kük fegyelmezése közben, az tehát, hogy a saját temetésén is korogjon, rá vallott. A gyomorkorgás, ha alkalomról alkalomra halkult is, azért még sokáig felhangzott, valahányszor kilátogattak a temetőbe. Anya és fia egymás kezét fogva ültek két-három naponta az október-vörös deszkapadon, a hervadó koszorúk (később virágágyás) alatt pedig dübörgött papuska emésztőrendszere.

Attól fogva a hang, amin Zoltán hasbeszélt, a megtévesztésig hasonlítani kezdett az apjára – ezt még mamuska is elismerte.

– Nahát, fiam, fenomenális! Te meg vagy táltosodva – mondta, amikor először, másodszor és harmadszor hallotta, de később sem szűnt meg álmélni. Fejlődése csoda számba ment, bár valószínűleg összefüggött a ténnyel, hogy éppen akkor kezdett kamaszodni (és mint ilyen: mutálni), a lényegre tekintve kétségtelenül mélyebb okokra volt visszavezethető: nem lehetett véletlen, hogy egyes civilizációkban a hasbeszélőt, mielőtt munkába állhatott volna, az egész település szeme láttára rituálisan eltemették. Más helyeken – ezt Zoltán a kézikönyvből tudta meg – a hasbeszélő feladata volt az is, hogy az élők és halottak faluja közötti kapcsolatot fenntartsa. Az eljárás során a tanúk nemkívánatosak. A nők, ha éppen arra tévedtek (bár mi keresnivalójuk is lett volna arra), bedugták a fülüket. Mikor a hasbeszélő a vénekekkel a temetőbe indult, az emberek elzárták az állataikat, mert emlékeztek még, hogy egy télen egy arra tévedt macskát – mert nem lehetett kizárni, hogy kihallgatta az elhunytakat – gyorsított eljárással perbe fogtak, és kötél általi halálra ítélték. Amikor azonban Zoltán és mamuska indult a temetőbe, egyikük sem titokzatoskodott – a lelkük mélyén örültek a tanúknak, még ha csak a sírkert fái fészkelő madarak is voltak azok, és az akkoriban elképesztő létszámban hozzájuk csapódó kóbor macskák. A tanúk jelenléte csak megerősítette őket az igazukban.

Miután a sír végleg elhallgatott, mamuskának jólesett volna, ha a fia sem utánozza többet papuskát, Zoltán azonban ebből mit sem sejtett. Saját hangja akkorra teljesen a felvettéhez hasonlult: nem kis büszkeséggel nyugtázta, amikor önmagát hallgatva időnként a saját apjára ismert. (Szeretett ezt követően valamikori gyerekszopránján megszólalni – frapírozta a gondolat, hogy egy időre saját hangjának apja lehet.) Másrészt viszont az sem mellékes, hogy papuska egykori hangjának emléke anyában és fiában egyaránt sokat halványult, az sem kizárt tehát, hogy tévedtek, amikor Zoltán hangját az apa hangjának pontos másaként azonosították. Az ilyesmit lehetetlen ellenőrizni, a családi meggyőződés pedig a tárgyi bizonyítékoknál úgylis mindig erősebb.

Ha néhány éve még az is volt a hivatalos álláspont, hogy hasbeszélni – főleg otthon, a családi fészkek kellős közepén – igencsak megkérdőjelezhető viselkedési elvekre vall, mamuska idővel sokat enyhült a játék irányában. Megértette, hogy fia ezzel szeretné jobb kedvre deríteni. Egyre többet nevetett hát a trükkökön – hol ellágyult, hol gyönyörködött. Amerre Zoltán elhaladt, emberi hangon szólaltak meg a tárgyak: a szék például méltatlankodott, ha kihúzták a konyhaasztal alól, hogy ráüljenek („Egy fenék! Atyámuram, mentsetek meg, újra egy fenék! Hát komolyan ennyi a sorsom? Ti, gömbölyű, reszkető, hatalmas fenekek, fenekek, fenekek?”); a kenyér viszont göcögve kuncogott a pocakját csiklandozó kés alatt. Zoltán az állathangok utánzásáig is eljutott a kézikönyvben: megesett, hogy mamuskát inkább szomorú, mintsem rémes rémálmaiból trillázás – rigók, seregélyek, pacsirták és még harmincegy másfajta madár dala – ébresztette fel, ő pedig ilyenkor az éneket követve csoszogott ki a konyhába, és leült az asztalhoz a kis hokedlire. Mögötte Zoltán a szekrénybe bújva, a fazekak közül csivített. A lakás berendezése meglehetősen puritán volt, nélkülözte a csiricsaré díszeket. Az egyetlen kép, amit a falon tartottak, és amit Zoltán anyja valamikor régen egy magazinból vágott ki, esőverte kutyaólat ábrázolt valahol hegyvidéken. Ez a konyhaasztal fölött lógott bekeretezve.

Kamaszként Zoltánnak sem volt különösebben jó alvókája, sőt, nem ritkán egyáltalán nem tudott éjszakánként aludni, forgolódott az ágyban, és rettenetes gondolatok törtek rá, amelyekről pontosan tudta, hogy nappal gyerekjáték lenne elhessegetni őket, ilyenkor azonban erősebbnek bizonyultak nála – és az a nagy helyzet, hogy ezeken az éjjeleken, ha jobbat már tényleg nem tudott kitalálni, néha átment mamuska szobájába, hogy mellé bújjon, mint régen, amikor még kicsi volt. Egy napon, amikor újra ez történt, Zoltánt a paplan alatt megütötte a vészjósló, tökéletes nyugalom. Anyja élettelenül feküdt mellette, nem lélegzett,

főleg pedig nem horkolt, noha máskor – finoman és nőiesen – igen szokott. Zoltán nem mert hozzáérni, vacogni és üvöltöni kezdett, egyre panaszosabban, a végén már csak az üvöltés kedvéért üvöltve, mert mamuska időközben felébredt, és kezébe fogta a kezét, olyan biztatón, ahogyan csak ő tudta. Elmagyarázta, hogy éjszaka, amikor az ember álmodik, a lélek kihasználja, hogy neki semmi dolga, hátrahagyja a szívet és a testet, álmodjanak csak maguknak, amit jólesik, amíg ő elröppen kikapcsolódni, szállong a város felett, összeröffen más szabadidős lelkekkel. Ilyenkor pletykálgodnak és kanasztáznak – mamuska egyébként nem szeret kanasztázni. A lélek olykor múzeumba megy, kihasználva, hogy nem kell jegyet váltania, esetleg strandol, vagy meglesi a baglyokat. Ha Zoltán felő, ígérte mamuska, az ő lelkével is ez történik majd, akkor meglátja, micsoda jó muri a város fölött repkedni.

Csak hogy valami mégsem stimmelt a mamuska által elmondottakkal, ugyanis amikor Zoltán néhány év múlva valóban repdesni kezdett, ehhez korántsem kellett álmodnia, bőven elég volt elrugaskodnia az ablakpárkányról, ha felülről akarta hallgatni a denevéreket: felemelkedett, nemcsak a lelke, hanem a teste is. Minderre abszolút bizonyíték, hogy egy alkalommal beverte a térdét egy utcalámpa csúcsába, a térdkalácsa pedig fronthatásra mind a mai napig hasogat. Repkedni mamuskához hasonlóan ő is csak éjszaka repkedett, mert úgy érezte, képességét mindenáron titokban kell tartania. Tulajdonképpen még az is felmerült benne, hogy anyját sem avatja be, ez azonban nem volt életszerű. Lett tehát egy közös, féltve őrzött kincsük, ami nagyon jót tett – egyébként is kitűnő – kapcsolatuknak. (Ebben az időben olyasmikről vitatkoztak, hogy a hang – a világ minden hangjának – visszaforgatásával visszafordítható lehet-e az idő, és Zoltán anyja azt mondta, elvileg talán működne, technikailag azonban képtelenség a világ minden hangját egyetlen szalagon rögzíteni. Egyébiránt mihez kezdene Zoltán, ha sikerülne? Zoltánnak erről nem volt pontos elképzelése, csak azt tudta, hogy az idő ura szeretne lenni.) Egyszer Vandának – későbbi feleségének – feszengve bevallotta, hogy ők egy úgymond légies család: mamuska ál-mában, ő pedig ébren repül. A maga részéről vállalt volna egy rövid bemutatót is, ha Vanda nem kezd el okoskodni, hogy a repülés mint lebegés képzete igencsak gyakori jelenség, amely az anyaméhbe való visszavágyásra utal. Vanda nem tudta, hogy amíg mélyen alszik, Zoltán meg-megszökik mellőle, és a város felett köröz, benéz a hálószobák ablakán, kihallgatja a magukban gajdoló részegeket, baglyokat kerülget, gyönyörködik az alatta elsurranó utcafényekben, vagy felhőkben fürdeti pucér lábujjait.

Zoltán a többi gyereknél korábban kezdett félni bizonyos dolgoktól, és ez idegesítette – idegesítette egyrészt a félelem maga, másrészt annak időszerűtlensége. Az idegességgel pedig a következőképpen vette fel a harcot:

1.) Az iskolai történelemórák hatására kikísérletezte, milyen, amikor az ember a saját fejét hallja a porba hullani. Kiderült, hogy erre a hangra az is könnyedén ráismer, akivel még sosem végzett guillotine. A későbbiekben gyakran megtréfálta morbid trükkjével a barátait.

2.) Bár nem szeretett szerepelni – iskoláskori lámpaláza különben felnőttkorára is megmaradt –, az egyetlen dolog, amiben igazán jónak számított, a hasbeszélés volt. Gyakran sűgött az osztálytársainak. Teljesítményét gyengítette, hogy nem tartotta sem igazán becsületesnek, sem túlzottan biztonságosnak a vállalkozást. Tanárai többször rajtakapták, ő pedig legalább annyira tartott a tantestület felől érkező retorzióktól, mint a bajba kevert osztálytárs bosszújától.

Zoltán nem tudta sem magának, sem mamuskának kielégítően megmagyarázni, mikor, hogyan ébredt fel benne a hasbeszélés iránti érdeklődés, csupán annyira emlékezett, hogy egyszer csak ott állt a szülei előtt, a *Hasbeszélők kézikönyvét* követelve. A *Hasbeszélés kézikönyvét* és a *Hasbeszélés mesterfokot* már zsebpénzéből szerezte be. Sok évvel ezután anyja teljesen gyanútlanul mesélt neki egy oldalági felmenőjükről (az őket összefűző rokon kapcsolat pontos megnevezésére a magyar nyelv nem tűnt alkalmasnak): ez a rokon, aki öregúrként jelent meg a visszaemlékezésben, harangozó volt, és mindemellett nagy vendéglőbolond (mamuska itt felszólította Zoltánt: ne ám egy tespedt, ziháló, kipirult élvhajászt lásson lelki szemei előtt, akinek homloka a leghidegebb tében is verítéktől ragyog, hanem madárcsontú, tyúkmellű bácsikát); talán mégsem harangozó volt, hanem, ki tudja, orgonista – tény mindenestre, hogy rettentően szégyellte és méltóságán alulinak érezte szenvedélyét, igyekezett tehát lakhelyétől távol eső, vidéki éttermekbe járni, amennyire a jó ízlés

engedte: álruhában. Pironkodva foglalt helyet, és vette szemügyre az étlapot, hogy aztán, a bőség zavarától máris kótyagosan minduntalan kikössön a csirkepaprikásnál, dadogva és hebegve, hiszen még mindig ezt remélte a legszerényebb fogásnak, és mint ilyet, a legelfogadhatóbb választásnak, bár foga mindannyiszor valami fajsúlyosabbra fájt. Az ember nem igazán jár csirkepaprikásért vendéglőbe. Történt egyszer, egy étteremben, ahol mindaddig nem fordult meg – mert ügyelt arra, hogy sehol se számítsen törzsvendégnek –, hogy a pincér, miután a rendelést nyugtázva bólintott, mégiscsak egy pohár chardonnay cuvée-t javasolt a kiválasztott rozé fröccs helyett. *Mert az jobban talál?* – lepődött meg az öreg, eddig ugyanis egyetlen kiszolgáló sem ellenezte a szárnyas mellé a fröccsöt. – *A paprikához nem, a marhafelsálhoz azonban, amit most annyira kíván, feltétlenül. Valami azonban azt súgja nekem, ha a távoli jövőben a kedves vendég össze is szedi a bátorságát, hogy azt a felsált végre megrendelje, hát, arra már nem nálunk kerül sor. Egyébként mesteri szakácsunk a csirkepaprikást mindig elrontja, ezzel riasztja el az újonnan idetévedőket. A chardonnay cuvée-nk viszont kiváló, tegye csak el szépen emléke a zamatát.* A maga részéről a pincér következő alkalomra a Boglárfa úti Vashattyút ajánlotta (különösen paprikás-ügyben). És bár mamuska egyáltalán nem ilyen felhanggal mondta el az öreg rokon, a pincér és a marhafelsál történetét, Zoltán később szívesen állította, hogy neki köszönhetően alkotott a modern hasbeszélés mikéntjéről fogalmat.

Annak ellenére, hogy tanulmányait bábuval kezdte, Zoltán ezt az – akkorra – hagyományos módszert a legkevésbé sem szerette. Részletkérdés, hogy csapnivaló ritmusérzéke lévén nem igazán tudta a beszéd ütemét a báb tátogásával összeegyeztetni. Kezdetben képtelen ötletnek tűnt teljesen sutba vágni, legtöbbször magánál tartotta, ha csak koloncként lógatva is (nála volt, amikor mamuskának csicsergett, és amikor súgott az osztálytársainak), azonban, ahogy idősödött és merészedett, megérett benne a dac: arra vágott, hogy trükkjei a látványtól mindinkább függetlenedjenek. Rögeszméjévé vált a – soha meg nem valószínűsített – hasbeszélő-előadás, amelyet elég hangfelvételtől, példának okáért rádiójátékként hallgatni. Úgy saccolta, ehhez a műsorterepet kell megszólaltatnia. Akkoriban már voltak fellépései, leginkább az iskolájuk dísztermében. Hosszú napokig tanulmányozta a berendezést és a terem adottságait, a távolban felszívódó padlónyikorgást, a tétova függönysuhogást, és megszólaltatta az ajtó mögötti üres folyosón végigömlő visszhangokat, vagy éppen közönségét alakítva bábokká, ami egyébként mindennél nehezebb volt: ki kellett találni hozzá valamit, amit a bábok mondhatnak. És aztán megoldani, hogy az utolsó sorban ülő szeplős srác jobban zengjen hátul, mint Zoltán mellett, a színpadon.

Hatalmas munkát fektetett ezekben az előadásokba, ugyanis nem jött rá időben, és nem akadt, aki felvilágosíthatta volna, hogy bravúrjai a közönség soraiból szinte sosem értékelhetők. Egyetlen alkalommal tett igazán maradandó hatást az egybegyűltekre: amikor arra kérte őket, hogy egyenként vonuljanak át a színpadon, a függönytől másfél méternyire (a pályát előzőleg krétával megrajzolta), és az út háromnegyedénél, egy X-szel jelölt pontban elidőzzenek. Aki pedig az X-hez ért, annak ajkán felcsendült Verlaine *Chanson d'automne*-ja (az iskolakezdsékre való tekintettel). Akik még a helyükről nézték a műveletet, azt hitték, a színpadhoz érő diáktárs Zoltán kezére játszva némán tátog, a hasbeszélő pedig maga mondja a verset – kisvártatva azonban, ők is megtapasztalták, hogy egy hang – a saját hangjuk – szólal meg bennük, szavalni kezd, sőt a maguk számára érthetetlen nyelven, mert franciául alig néhányan tanultak. Zoltán csak állt és nézett, türelmesen várva, hogy hipnózissal vádolják meg. Hipnózisról szó sem lehetett, Zoltánnak is csak a műsor közben jutott eszébe ez az értelmezési lehetőség. Az osztálytársai attól fogva nem kérték, hogy sugjon nekik. (Azt sem akarták, hogy a közelükbe menjen, hogy köszönjön, és hogy előre engedje őket az ajtóban – ez azonban más lapra tartozik.)

Nem a csalódás okozta, hogy Zoltán akkoriban nem tekintette komoly szakmának a hasbeszélést. Fizikára készült, arra számítva, hogy rendes munkája mellett itt-ott azért majd fel-fellepeget. A fizika mindig elkápráztatta, egyszerre volt szövetségese és ellenfele, így váltalta az egetemet, bár a tanári pályára nem kívánczolt.

Vandával ugyanannyi időségek voltak, de a lány egy évvel felette tanult kémián. Zoltán egy évfolyamtársának a házibuliján ismerkedtek meg, és Zoltán viszonylag hosszú ideig udvarolt, mielőtt ténylegesen összejöttek volna. (Vanda már kezdhette türelmét veszteni.)

Zoltán sosem tartotta magát istenigazából tehetségesnek, főként nem a fizikában. Átlagos intelligenciával rendelkezett, amit a tanári pályához elegendőnek sejtett, de amit a megszokottnál nagyobb szorgalommal próbált meg kompenzálni. Vanda azonban? Nos, Vanda kétségtelenül briliáns elme volt, nemcsak Zoltán szerint, aki a vegytanhoz a feltétlenül szükségesnél többet nem értett: a tanárai himnuszokat zengtek róla, versenyekre küldték, a csoporttársai, úgy tűnt, még irigyelni is alig merték. Vanda rengeteget dolgozott, volt olyan barátja, aki szerint másodéven simán ledoktorálhatott volna. Mindemellett fáradhatatlanul nevelte kamasz öccsét és gondozta vak-süket nagyapját, aki Zoltán szerint vak-süket-süketségét arra használta, hogy bármely tetszőleges pillanatban észrevétlenül, tapintatosan elszundíthasson. (Vanda anyja szinte megállás nélkül dolgozott, ezért soha sem volt otthon.) Barátnője Zoltánt sem hanyagolta el, ellenkezőleg: folyton ráért és ott volt vele, olyan intenzitással, hogy azt viszonzni alighanem képtelenség lett volna. Akkoriban úgy tűnt, hogy együtt mindig mindenre lesz idejük.

Amikor Vanda elvégezte az egyetemet, egy németországi levelezőbarátja, Andreas felajánlotta, menjen csak ki hozzájuk kutatni vagy dolgozni, és Zoltánnak rögtön megtetszett az ötlet, mert szerencsére ő is elég jól beszélt németül. Csak a nagypapa jelentett akadályt, aki ekkor, mintha a megfelelő alkalomra várt volna, a rá jellemző tapintattal távozott az árnyékvilágból, szabad utat nyitva unokájának a nemzetközi karrier és boldogság felé. Vanda egy kicsit még vonakodott – öccsét, úgy vélte, semmiképp sem szabad felügyelet nélkül hagyni, Zoltánnak pedig hátra volt az egyetemből egy éve –, Andreas levelei és egyszeri, nagyon elszánt telefonhívása végül célt értek. Zoltán azzal áltatta Vandát, mamuskát és önmagát, hogy kint majd visszairatkozik fizikára, csak hát derüljön ki, hogy is megy az ilyesmi, csiszoljon egy kicsit a nyelvtudásán, és próbálja ki magát a való életben. Felszabadult, amikor nem kellett többet a tanulással törődnie.

Andreas, aki minden jel szerint nem ismert lehetetlent, albérletet keresett és talált nekik. Vandának munkát szerzett egy laborban, Zoltánnak pedig egy építőtelepen. Zoltán a munkát hősiesen, reménytelenül próbálta megszeretni, borzasztó, mennyire nem sikerült. Szerencsére kirúgták, nem kellett felmondania, és ezután még évekig merített erőt a gondolatból, hogy soha, soha de soha nem kell már visszamennie. A nyelvtudása viszont egyértelműen hasznát látta a tortúrának, mert sehogy hatékonyabban nem lehet nyelvet tanulni, mint feszülten, fáradtan és a megszégyenüléstől remegve, vagyis amikor látszólag tényleg minden körülmény a tanulás ellen szól.

Amint Andreas megtudta, hogy Zoltánnak van egy rejtett – és rendkívül kivételes! – képessége, egyengetni kezdte az útját. Fellépési helyeken és módokon ötletelt, hozzá hasonló művészekkel – hasbeszélőkkel, de illuzionistákkal, artistákkal, sőt, egy fakírral is – összeismertette, s ez olyan földöntúli sikert hozott, hogy Zoltánnak a későbbiekben sem volt soha ügynökre szüksége. ■ ■ ■

■ **Papp-Zakor Ilka** 1989-ben született Kolozsváron. A Babeş-Bolyai Egyetem Bölcsészettudományi Karán tanult orosz és magyar filológiát. Műfordítással is foglalkozik, eddig Jerzy Pilch és Janusz Glowacki írásait fordította lengyelről magyarra. Három kötete jelent meg, az *AngyalvacSORA* a JAK+PRAE.HU, valamint *Az utolsó állatkerT* és 2021-ben a *Majd ha fagy* a Kalligram Kiadó gondozásában.